

УДК 811.161.3'42(043.3)

UDC 811.161.3'42(043.3)

**РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ
КАТЭГОРЫІ
ПРАСПЕКЦЫІ Ў ТВОРАХ
У. ГНІЛАМЁДАВА**

**REPRESENTATION
OF THE CATEGORY
OF PROSPECTION IN WORKS
BY U. GNILAMYODAU**

В. П. Дзігадзюк,
*выкладчык кафедры замежных моў
і методыкі выкладання замежных
моў МДПУ ім. І. П. Шамякіна*

V. Dzigadzyuk,
*Teacher of the Department of Foreign
Languages and Methods of Teaching Foreign
Languages, MSPU named after I. Shamyakin*

Паступіў у друк 14.10.22.

Received on 14.10.22.

У артыкуле даследуецца рэпрэзентацыя тэкставай катэгорыі праспекцыі на матэрыяле беларускай мастацкай прозы У. Гніламёдава. Вызначаны і сістэматызаваны адносіны паміж праспектыўна абумоўленымі структурамі – тоеснасці, уключэння, перасячэння, неадпаведнасці. Выяўлены мадальна-сэнсавыя і камунікатыўна маркіраваныя значэнні праспектыўных кампанентаў – неабходнасці, пажадання, пабуджэння, парады, просьбы, прапановы.

Ключавыя словы: катэгорыя праспекцыі, праспектыўныя адносіны, тэмпаральнасць, мадальна-сэнсавая маркіроўка, камунікатыўна маркіраваныя значэнні.

The article studies representation of the text category of prospection on the material of fiction prose by U. Gnilyamyodau. It points out and systematizes the relations between prospectively conditioned structures – equivalence, inclusion, proximity, opposition. It reveals the modal-semantic and communicatively marked meanings of prospective components – necessity, wish, motivation, advice, request, offer.

Keywords: category of prospection, prospective relations, temporality, modal-semantic marking, communicatively marked meanings.

У апошнія дзесяцігоддзі значную ўвагу набывае пытанне даследавання тэкставых катэгорый, што абумоўлена цікавасцю вучоных да вывучэння тэксту, асаблівасцей яго структурнай арганізацыі. Катэгорыя часу вывучалася на працягу значнага перыяду развіцця лінгвістыкі на аснове тэарэтычных асноў і метадалагічных прынцыпаў розных мовазнаўчых школ і напрамкаў – лінгвістыкі тэксту (І. Р. Гальперын [1], Т. В. Мацвеева [2], А. В. Падучава [3]), семантычнай (Н. У. Брускова [4], Л. М. Фёдарова [5]), функцыянальнай (А. У. Бандарка [6], А. У. Гулыга [7], Г. А. Золатава [8]), структурнай (З. Я. Тураева [9], Н. А. Ніколіна [10]).

Пасля выхаду першых прац І. Р. Гальперына (1977–1980), у якіх даследчык разглядае тэкст як асобны значны аб'ект лінгвістыкі, яго структуру, вылучае катэгорыі тэксту, упершыню ў айчыннай лінгвістыцы ўдалося вызначыць тэкставыя катэгорыі, праспекцыю ў прыватнасці. Даследаванні дадзенай катэгорыі вучоным засноўваецца на паняцці цэлага тэксту, яго семантыкі і вызначаецца як граматычная тэкставая, факультатывная і характэрная толькі для пэўных стыляў тэкстаў – мастацкага, навуковага, публіцыстычнага.

Даследчык Н. У. Брускова сцвярджае, што тэкставая катэгорыя праспекцыі ўключае ін-

фармацыю, пра якую гаворка будзе ісці далей у наступных частках тэксту. Аднак назіранні паказваюць, што ў большасці выпадкаў праспекцыя толькі дае нейкія звесткі інфармацыйнага характару і зрэдку актуалізуецца ў наступным кантэксце [4]. В. А. Кухарэнка адзначае, што «нярэдка праспекцыя наогул не змяшчае звестак аб далейшым развіцці дзеяння і выступае ў якасці інтэнсіфікатара ўвагі чытача, накіроўваючы і падтрымліваючы яго цікавасць» [11, с. 73].

У аснове вызначэння тэкставых катэгорый знаходзяцца сюжэтна-кампазіцыйныя асаблівасці тэксту. Прагматычны характар праспекцыі дазваляе правільна дэкадзіраваць змястоўна-канцэптывальную інфармацыю. Такім чынам, часавы зрух у асноўным плане апавядання вызначаны моўнымі сродкамі, якія палягчаюць успрыманне праспектыўнай інфармацыі. У сувязі з гэтым многія лінгвісты (Д. Д. Анціпава [12], Н. У. Брускова [4], І. Р. Гальперын [1], Л. М. Фёдарова [5] і інш.) вылучаюць *аб'ектыўна-аўтарскую* і *суб'ектыўна-чытацкую* праспекцыю. На ўзроўні моўнага выражэння аб'ектыўна-аўтарская форма дыскантынума можа быць рэпрэзентавана экспліцытна і імпліцытна шляхам прамых і ўскосных маркераў (лексічных, граматычных, стылістычных).

Пры гэтым даследчыкі адзначаюць, што рэалізацыя суб'ектыўна-чытацкай праспекцыі залежыць ад індывідуальнай творчай перцепцыі чытача, паслядоўна размешчаных падзей у творы.

Катэгорыя праспекцыі ў аспекце суб'ектыўнай і аб'ектыўнай мадальнасці даследавалася ў працах Н. У. Брусковай. У даследаваннях аналізуюцца асаблівасці маркіроўкі катэгорыі праспекцыі на аснове праекцыі на план будучага і тых падзей, якія адбудуцца. Вучоная надае ўвагу даследаванню сэнсавай асіміляцыі, якая транспануе часавыя формы абвеснага ладу ў тэмпаральную прастору, якая адбудзецца [4]. Пры гэтым В. В. Давыдава, разглядаючы катэгорыю праспекцыі, адзначае, што мадальнае значэнне гіпатэтычнасці больш выражана ў мове персанажаў, чым у словах аўтара. Даследчыца звязвае гэта з тым, што аўтар валодае далейшай інфармацыяй, а выказванні герояў характарызуюцца значэннем прадбачання, меркавання, разважання і іншы раз нават не пацвярджаюцца падзеямі сюжэта [13].

Такім чынам, неадназначнасць трактоўкі катэгорыі праспекцыі патрабуе больш дэталёвага яе вывучэння. Гэта абумоўлівае актуальнасць даследавання прыналежнасцю яго да перспектыўнага і сучаснага напрамку – лінгвістыкі тэксту і неабходнасцю выяўлення і сістэматызацыі адносін паміж праспектыўнымі кампанентамі, маркераў праспектыўнага плана на аснове метадалагічных прынцыпаў камунікатыўнай, структурнай і семантычнай лінгвістыкі.

Мэта даследавання – выявіць маркеры праспектыўнага плана і адносіны паміж праспектыўнымі кампанентамі ў творах У. Гніламёдава.

Катэгорыя праспекцыі ў мастацкіх творах мае двухкампанентную структуру – яна ўключае праспектыўную і постпраспектыўную часткі, узаемадзеянне якіх у працэсе разгортвання сюжэта фарміруе адносіны тоеснасці, ўключэння, перасячэння, неадпаведнасці. Пад праспектыўнымі адносінамі намі разумеецца спосаб узаемадзеяння часава маркіраванай інфармацыі і аб'ём рэалізацыі намеру ў наступным кантэксце. Характэрнай асаблівасцю адносін тоеснасці і ўключэння з'яўляецца канстантны характар сюжэтнай лініі. Спецыфікай праспектыўных адносін перасячэння і неадпаведнасці выступае пераменны характар сюжэта мастацкага твора.

Тэкставыя кампаненты, якія рэпрэзентуюць праспектыўныя адносіны ў мастацкай

прозе У. Гніламёдава, з'яўляюцца структурна аформленымі, маюць камунікатыўную і мадальна-сэнсавую маркіроўку. Гэта абумоўлена асаблівасцямі мастацкага тэксту, што адлюстроўвае ідыястыль аўтара. Структурная і мадальна-сэнсавая дыферэнцыяцыя праспектыўных кампанентаў ахоплівае адносіны ўключэння, тоеснасці, неадпаведнасці, перасячэння. Таму лічым мэтазгодным прааналізаваць камунікатыўную і мадальна-сэнсавую маркіроўку праспектыўных структур.

Калі гаварыць пра *праспекцыю з адносінамі тоеснасці*, адзначым, што яна характарызуецца поўным супадзеннем падзей, якія рэпрэзентаваны ў праспектыўнай і постпраспектыўнай частках. Напрыклад, адносіны тоеснасці падразумяваюць сэнсавую эквівалентнасць паміж праспектыўнымі структурамі: «*Людзі яны добрыя, але ж мне зарабіць трэба, – гэтая думка ўсё часцей наведвала прускаўца, – столькі доўгу... Трэба было выслаць грошы Падгурскаму за тыя тры дзесяціны ў Срачы, у дадатак яшчэ і за хату столькі вінен!... <...>*» (с. 180). <...> [*Гэта была паштовая квітанцыя аб пераводзе грошай Падгурскаму. – Паслаў праз Брэсцкі банк – адтуль Падгурскаму паведамаць. Дзевяноста даляраў*] («Уліс з Прускі», с. 188). У дадзеных фрагментах выяўляецца тоеснае значэнне праспектыўных структур, іх аднолькавае сэнсавое нападзенне. Так, праспектыўна маркіраваная структура *трэба было выслаць грошы Падгурскаму* суадносіцца з постпраспектыўнай *квітанцыя аб пераводзе грошай Падгурскаму... паслаў праз Брэсцкі банк...*, *Дзевяноста даляраў*, што пацвярджае рэалізацыю праспектыўна заяўленай інфармацыі ў мастацкім творы.

У значнай колькасці рэалізацыя праспектыўнага напрамку можа выражацца экспліцытным спосабам, калі маркеры праспекцыі дубліруюцца або паўтараюцца ў постпраспектыўнай частцы ў адпаведнасці з граматычнай формай. Напрыклад, *Захацелася (Лявонку) наведць царкву...* (с. 184). <...> [*Паслаў (Лявонка) цёплы ліст дадому... <...> Напісаў пра тое, што быў у царкве. Тут, у Дэтройце, праваслаўную царкву называюць «рашэн чэйч»*] («Уліс з Прускі», с. 187).

Імпліцытны спосаб рэалізацыі прадугледжвае «вывядзенне» зместу постпраспектыўнай часткі з дапамогай лагічных аперацый. Пры гэтым намер дзеяння і яго рэалізацыя ідэнтычныя і знаходзяцца ў полі адной сюжэтнай лініі. Напрыклад, *Яно тады і адбылося – гэтае знаёмства, якое потым дзіў-*

ным чынам уплялося ў ягоны лёс (с. 111). <...> [Лявонка ўзяў куфель, падуў на пену і ўбачыў, як насупраць з-пад густых броваў глядзяць на яго ўважлівыя вочы. <...> «Можа, знаёмы які?» У галаве пачалі мітусіцца няясныя думкі-здагадкі: **«Дзе я яго мог бачыць? Гэтыя цёмна-шэрыя вочы... Тут, у Амэрыцы? Не, здаецца, не сустракаліся.** <...> – **А ці не той гэта, што ў Брэсцкай крэпасці перад народам гаварыў?»** <...> **Гэта ж трэба – на другім канцы свету... Тады ён яшчэ бязвусы быў, а цяпер вусы прыдбаў...» Чалавек, як бы адчуўшы яго думкі, устаў, смела падышоў да століка, за якім сядзеў збянтэжаны Лявонка.** – **Дазволіце? – спытаў па-англійску** («Уліс з Прускі», с. 192). У дадзеным урыўку маркіраваная праспекцыя **гэтае знаёмства, якое потым дзіўным чынам уплялося ў ягоны лёс** актуалізуецца на імпліцытным узроўні, што адлюстравана ў постпраспектыўных структурах **глядзяць на яго (Лявонку) уважлівыя вочы, «Дзе я яго мог бачыць?, на другім канцы свету, чалавек ... смела падышоў да століка, за якім сядзеў збянтэжаны Лявонка**, і пацвярджае, што Лявонка і яго новы знаёмы сустрэліся ў іншай краіне невыпадкова, і абумоўлена гэта сюжэтнай задумай аўтара. Такія падзеі маюць кантэкстуальную актуалізацыю на ўзроўні суб'ектыўна-чытацкай праспекцыі.

Вылучаюцца праспектыўныя **адносіны ўключэння**, якія характарызуюцца тым, што намер ажыццяўлення дзеяння і яго рэалізацыя суадносяцца не ў поўным аб'ёме, а часткова. Праспектыўныя і постпраспектыўныя падзеі могуць кваліфікавацца як рода-відавья або цэлае-частка. Напрыклад, аб'ёмы паняццяў **Няма каня?... Пачакай, бацю, можа, як дапаможам...** і **па панадворку хадзіў маленькі конь** суадносяцца як агульнае і канкрэтнае, што пацвярджаецца тым фактам, што агульнае значэнне можа ўключаць канкрэтнае: **пачакай, бацю, можа, як дапаможам – знайшоў добрага каня для гаспадароў**. Таму падобныя праспектыўныя адносіны мэтазгодна кваліфікаваць як адносіны ўключэння: **Няма каня? – здзівіўся цыган.** <...> – **Пачакай, бацю, можа, як дапаможам...** – і ўсміхнуўся: – **Цыганы – багатыя! Кірыла з недаверам паглядзеў на яго** (с. 88). <...> [Прыехаў (цыган) вярхом на кані, увёў яго на панадворак і адразу ж зайшоў у хату, прынёсшы з сабой пах цыганскага табара. <...> – **Выручу я цябе, Кірыла. Глян' у акно! – У зялёных кашачых вачах цыгана гралі радасныя іскрынкi. Выходзіць, стрымаў**

цыган слова: па панадворку хадзіў маленькі конік рыжай масці. Выйшлі з хаты] («Уліс з Прускі», с. 94).

Спецыфічнасць адносін праспектыўнага ўключэння заключаецца ў тым, што яны могуць змяшчаць кампаненты, якія суадносяцца як рода-відавья ў канкрэтным кантэксте мастацкага твора. Сэнс праспектыўнага кампанента **дапаможам** канкрэтызуецца постпраспектыўнымі кампанентамі **выручу і стрымаў цыган слова – па панадворку хадзіў маленькі конік**, якія складаюць сэнсавае ядро праспектыўнага плана.

У творчасці У. Гніламёдава выяўлены тэкстаструктуры, паміж якімі могуць усталёўвацца **адносіны перасячэння**. Іх сутнасць заключаецца ў тым, што праспектыўна маркіраваная і постпраспектыўная інфармацыя з'яўляюцца рознымі і супадаюць выключна ў адным аспекце, «перасякаюцца» ў адной плоскасці. Падзея, на якую ўказвае постпраспектыўны кампанент, фарміруе новую сюжэтную лінію, якая прадугледжвае разгортванне новых падзей, адрозных ад запланаваных.

Так, пры падобных адносінах сюжэтная лінія, што адлюстравана ў праспектыўнай частцы, указвае на тое, што персанаж павінен паступіць у вучылішча і стаць настаўнікам – **мара, каб Лявонка паступіў у народнае вучылішча ... вывучыўся на настаўніка**. Аднак значэнне постпраспектыўнага кампанента ўказвае на тое, што перасячэнне падзей адбылося толькі ў адным аспекце – персанаж **«залічаны ў першы клас»**. Але не змог закончыць вучылішча: **смерць бацькі абарвала Лявонкаву вучобу**. Пасля такога сэнсавага «перасячэння» сюжэтная лінія твора мяняецца: **Гэта была даўня мара, каб Лявонка паступіў у народнае вучылішча (такое было ў Камянцы) ды, калі пашанцуе, вывучыўся на настаўніка** (с. 7). <...> [Настаўнік задаў два-тры ўдакладняючыя пытанні, Лявонка даволі ўпэўнена на іх адказаў, і экзаменатар, здаецца, застаўся задаволены. – **Ты (Лявонка) залічаны ў першы клас! – урачыста прамовіў інспектар.** <...> **Смерць бацькі абарвала Лявонкаву вучобу. З вучылішчам давялося развітацца, каб заняць месца старэйшага ў сям'і нароўні з дзедом Кірылам. Мала ён і павучыўся ў тым Камянцы – усяго год]** («Уліс з Прускі», с. 22, 69).

Аналіз мастацкіх твораў У. Гніламёдава дазваляе выявіць праспектыўныя **адносіны неадпаведнасці**. Сутнасць іх заключаецца ў тым, што ажыццяўленне постпраспектыўных

падзей выключаетца, таму паміж кампанентамі ўзнікае зместавая неадпаведнасць.

Безумоўна, неадпаведнасць падзей выяўляецца на аснове ўзаемадзеяння кампанентаў праспектыўнага і постпраспектыўнага планаў: *Яна (Ганна) дастала з паліцы канверт і працягнула Лявонку. – Я буду чакаць, – яна пацалавала яго ў вочы* (с. 125). <...> [А праз некалькі дзён паштальён прынёс новы ліст з Прускі. <...> «...Лявонка, мы табе раней не пісалі, а цяпер вось вырашылі напісаць. Дарагі сыночак. Ганна Васілішына не дачакалася цябе, выйшла замуж за Трахіма. Адбылося гэта ўжо колькі часу назад. Было вяселле...»] («Уліс з Прускі», с. 220). Як бачым, камунікатыўна маркіраваная праспекцыя са значэннем сцвярджэння я буду чакаць не супадае з постпраспектыўнай Ганна Васілішына не дачакалася цябе, выйшла замуж за Трахіма, паколькі паміж імі назіраецца сэнсавая неадпаведнасць – плануемае дзеянне не ажыццяўляецца.

Адметнасць імпліцытнага спосабу выражэння адносін неадпаведнасці заключаецца ў тым, што змест постпраспектыўнага кампанента не рэалізуе праспектыўны намер: *А падумаў ён пра тое, што праз пару дзён трэба вяртаць дзядзьку каня і ці ўправяцца яны к гэтаму часу зvezці сена ў клуню* (с. 77). <...> [Каня зноў давялося прасіць у дзядзькі Хведара. Сена якраз падсохла, і прускаўцы звозілі яго ў клуні, набівалі застаронкі. Кірыла стаяў на возе, унук падаваў] («Уліс з Прускі», с. 81). Як бачна, постпраспектыўная частка не змяшчае інфармацыі агульнай з праспектыўнай і адначасова пацвярджае нерэалізаванасць яе падзей: кампаненты *трэба вяртаць дзядзьку каня, ці ўправяцца яны ... зvezці сена ў клуню не супадаюць з каня зноў давялося прасіць, сена якраз падсохла і ... звозілі яго ў клуні*, паколькі прыслоўе *зноў* сведчыць аб тым, што ў пэўны час каня не вярнулі і сена не паспелі сабраць.

Неабходна адзначыць, што праспектыўныя і постпраспектыўныя структуры ўключаны, як правіла, у склад звышфразавых і дыялагічных адзінстваў, аўтарскіх разважанняў, простаі і няўласна-простаі мовы. Натуральна, што падобныя сказы заўсёды маюць мадальна-сэнсавую і камунікатыўную маркіроўку. Таму лічым неабходным выдзеліць мадальна-сэнсавыя і камунікатыўныя адценні значэння праспектыўных структур. Падобная класіфікацыя дазваляе выявіць сэнсавы фон рэпрэзентацыі праспекцыі ў мастацкай

прозе У. Гніламёдава, які часта знаходзіцца ў полі ірэальнасці – магчымасці, неабходнасці, пажадання, пабуджэння.

Да *мадальна-сэнсавай* маркіроўкі праспектыўных структур адносім плануемыя дзеянні ў ірэальнае поле – *пажаданне ў дадзеным выпадку, пры гэтым пацвярджэнне іх ажыццяўляецца ў рэальным часе: На сёмы дзень трапілі ў шторм. <...> Даводзілася пастаянна за нешта трымацца. <...> Цімоша з Піліпком увесь час ляжалі ў гамаках і дзіка пакутавалі ад марской хваробы і цяжкіх думак. – Каб хоць вытрымаў гэты карабель, – уздыхаў Цімоша* (с. 129). <...> [На дваццаць першы дзень плавання, апоўдні, «Santa Maria» (карабель) ўвайшла ў Гудзонаў заліў] («Уліс з Прускі», с. 130). Такія прыёмы характэрны ў большасці выпадкаў для адносін тоеснасці.

Яшчэ можна вылучыць значэнне *магчымасці*, якое таксама ўказвае на ірэальнасць плануемага дзеяння і рэальнасць дзеянняў, што знаходзяцца ў постпраспектыўнай структуры: – *Містэр Леан! – звярнуўся ён да Лявона. – Мы можам прапанаваць вам новую работу* (с. 139). <...> [Як звычайна і робіцца ў такіх выпадках, з Лявонкам заключылі кантракт і тут жа выдалі ўніформу з блішчастымі гузікамі і жоўтымі галунамі. Давялося асвоіць яшчэ адну прафесію: хто б думаў, што некалі яму давядзецца працаваць ліфцёрам] («Уліс з Прускі», с. 140). Ідэнтычным спосабам адносін тоеснасці маркіруюцца значэннем *неабходнасці: Трэба было зарабіць на дарогу і вяртацца. Але дзе знайсці работу аслабеламу пасля бальніцы? І тут у яго ўзнікла думка падацца на ферму да Бузукоў* (с. 213). <...> [Не адкладваючы, з'ездзіў у Маршалтаўн, зняў у банку невялікія грошы, што ляжалі на яго рахунку, хуценька купіў білет на пароход, астатнія, за выключэннем тых, што патрэбны былі на дарогу, выслаў дадому. <...> Вяртаўся ён (Лявонка) з Амерыкі на зыходзе 1913-га] («Уліс з Прускі», с. 221).

Праспекцыя можа быць маркіравана мадальна-сэнсавым значэннем *пабуджэння*, якое звязана з прымусам каго-небудзь зрабіць нешта: *Хацела, мусіць, хоць як падтрымаць і супакоіць – і яго, і сябе – Каб хоць лісты пісаў! Ці напішаш* (с. 124). <...> [Вечарам Лявонка сеў пісаць ліст дадому. Там ужо, пэўна, стаміліся чакаць ад яго хоць якой весткі] («Уліс з Прускі», с. 139). У дадзеным выпадку рэалізацыя праспекцыі ажыццяўляецца на аснове адносін тоеснас-

ці експліцитна: выказванне *вечарам Лявонка сеў пісаць ліст дадому* з'яўляецца пацвярджэннем таго, што Лявонка пісаў пісьма да каханай і родным.

Праведзены аналіз фактычнага матэрыялу паказвае, што рэалізацыя праспектыўнага плана можа ажыццяўляцца з дапамогай **камунікатыўных маркераў**, у прыватнасці са значэннем *просьбы*. У такіх канструкцыях змешчаны зварот да пэўнага суб'екта з мэтай задаволіць жаданні ці патрэбы: – *Ты самы добры, каго я толькі бачыла ў сваім жыцці, апрача матулі. Адпусці мяне ў Гародню* (с. 441). <...> [*Я развітайся з ёю праз тыдзень, калі Давыд вяртаўся ў Гародню*] («Вяшчун Гедзіміна», с. 443).

Часцей праспектыўны напрамак на часавай шкале мастацкага твора актуалізуецца ў выказваннях на аснове значэння *прапановы*, закліку зрабіць што-небудзь. Такі від праспекцыі рэпрэзентуецца на ўзроўні сказа, складанага сінтаксічнага цэлага: **Паехалі, хлопцы, у Амэрыку!** – *ні з таго ні з сяго сказаў Васіль ...* (с. 52). <...> [*Пра ад'езд дзядзькі Васіля ён пачуў ад самой Ганны ў час выпадковай сустрэчы: – На наступным тыдні бацька ў Амэрыку ад'язджае. <...> Васіль кінуў сундучок у воз, павярнуўся да аднавяскоўцаў, з кожным пачаў непаспешліва развітвацца за руку*] («Уліс з Прускі», с. 99).

Праспектыўная прастора мастацкага выказвання можа маркіравацца значэннем *парады*: *Іван параіў (Лявонку): – Грошай крыху пашлі. І табе, і ім весялей будзе* (с. 219). <...> [*Не адкладваючы, з'ездзіў (Лявонка) у Маршалтаўн, зняў у банку невялікія грошы, што ляжалі на яго рахунку, хуценька купіў білет на параход, астатнія, за выключэннем тых, што патрэбны былі на дарогу, выслаў дадому*] («Уліс з Прускі», с. 221).

У пераважнай большасці праспектыўная прастора ў творах У. Гніламёдава актуалізу-

ецца ў сінтаксічных структурах сцвярдзальнага характару, што камунікатыўна маркіруе выказванне *значэннем сцвярджэння*: – **Чакацьме – налета вярнуся!** – *у Лявонкавым голасе прагучала ўпэўненасць* (с. 126) <...> [*Публіка, якая вярталася назад, у Еўропу, выглядала куды больш чыстай і дагледжанай, чым тая, што некалі плыла сюды, у Новы Свет. Прускавец часта паднімаўся на палубу, азіраўся на людзей, углядаўся ў шэрую бясконцасць акіяна. <...> Сем гадоў прабыў тут (у Амэрыкі), сем гадоў...*] («Уліс з Прускі», с. 222).

Такім чынам, былі вылучаны праспектыўныя адносіны тоеснасці, уключэння, перасячэння, неадпаведнасці, вызначэнне якіх абумоўлена двухкампанентнай структурай праспекцыі – праспектыўнай і постпраспектыўнай. Часавыя адносіны праяўляюцца на аснове ўзаемадзеяння паміж сэнсавымі аб'ёмамі праспектыўных кампанентаў. Пры гэтым адзначана, што праспекцыя з адносінамі перасячэння і неадпаведнасці парушае сюжэтную лінію, а пры адносінах тоеснасці і ўключэння сюжэт мастацкага твора мае канстантны характар. Вызначаны экспліцитны спосаб рэпрэзентацыі адносін прадвызначае моўнае выражэнне кампанентаў, што напрамую ўказваюць на сэнсавыя складнікі тэкстаструктуры. Адначасова змест праспектыўнай і постпраспектыўнай частак можа змяшчаць кампаненты, што ўказваюць на рэалізацыю намера ўскосна. У такім выпадку праспектыўныя адносіны кваліфікуюцца імпліцитным спосабам.

Камунікатыўная і мадальна-сэнсавая маркіроўка праспектыўных кампанентаў прадстаўлена значэннямі пажадання, магчымасці, пабуджэння, неабходнасці vs просьбы, прапановы, парады, сцвярджэння. На яўнасць такіх праспектыўна маркіраваных значэнняў абумоўлена асаблівасцямі мастацкай прозы аўтара.

ЛІТАРАТУРА

1. Гальперин, И. Р. Ретроспекция и проспекция в тексте / И. Р. Гальперин // Текст как объект лингвистического исследования / И. Р. Гальперин ; отв. ред. Г. В. Степанов. – Изд. 9-е. – М., 2016. – С. 105–113.
2. Матвеева, Т. В. Текстовая категория / Т. В. Матвеева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка / Л. М. Алексеева [и др.] ; под ред. М. Н. Кожинной. – М., 2003. – С. 533–536.
3. Падучева, Е. В. Семантические исследования. Семантика времени и вида в русском языке. Семантика нарратива / Е. В. Падучева. – М. : Шк. «Яз. рус. культуры», 1996. – 464 с

REFERENCES

1. Gal'perin, I. R. Retrospekciya i prospekciya v tekste / I. R. Gal'perin // Tekst kak ob'ekt lingvisticheskogo issledovaniya / I. R. Gal'perin ; otv. red. G. V. Stepanov. – Izd. 9-e. – M., 2016. – S. 105–113.
2. Matveeva, T. V. Tekstovaya kategoriya / T. V. Matveeva // Stilisticheskij enciklopedicheskij slovar' russkogo yazyka / L. M. Alekseeva [i dr.] ; pod red. M. N. Kozhinoj. – M., 2003. – S. 533–536.
3. Paducheva, E. V. Semanticheskie issledovaniya. Semantika vremeni i vida v russkom yazyke. Semantika narrativa / E. V. Paducheva. – M. : Shk. «Yaz. rus. kul'tury», 1996. – 464 s

4. *Брускова, Н. В.* Особенности категории проспекции / Н. В. Брускова // Высказывание и текст. Семантические аспекты : сб. ст. / Акад. наук СССР, Ин-т языкознания, Моск. гос. ин-т междунар. отношений ; редкол.: Е. М. Вольф, Т. З. Черданцева (отв. ред.) [и др.]. – М., 1987. – С. 40–49.
5. *Федорова, Л. Н.* Категория ретроспекции в художественном тексте: на материале английского языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. Н. Федорова ; Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. – М., 1982. – 21 с.
6. *Бондарко, А. В.* Вид и время русского глагола (значение и употребление): пособие для студентов / А. В. Бондарко. – М. : Просвещение, 1971. – 239 с.
7. *Гулыга, Е. В.* Грамматико-лексические поля в современном немецком языке / Е. В. Гулыга, Е. И. Шендельс. – М. : Просвещение, 1969. – 184 с.
8. *Золотова, Г. А.* Коммуникативная грамматика русского языка / Г. А. Золотова, Н. К. Онипенко, М. Ю. Сидорова. – М. : Филол. фак. Моск. гос. ун-та, 1998. – 524 с.
9. *Николина, Н. А.* Филологический анализ текста : учеб. пособие / Н. А. Николина. – М. : Академия, 2003. – 254 с.
10. *Тураева, З. Я.* Лингвистика текста: текст: структура и семантика : учеб. пособие / З. Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 126 с.
11. *Кухаренко, В. А.* Интерпретация текста / В. А. Кухаренко. – 2-е изд., перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 188 с.
12. *Антипова, Д. Д.* Категории ретроспекции и проспекции в научном тексте: на материале английской лингвистической литературы : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Д. Д. Антипова ; Моск. гос. ин-т иностр. яз. – М., 1988. – 23 с.
13. *Давыдова, О. В.* Художественное время как средство создания виртуальной реальности в литературном дискурсе: на материале немецкого языка : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / О. В. Давыдова ; Моск. пед. гос. ун-т. – М., 2003. – 19 с.
4. *Bruskova, N. V.* Osobennosti kategorii prospekcii / N. V. Bruskova // Vyskazyvanie i tekst. Semanticheskie aspekty : sb. st. / Akad. nauk SSSR, In-t yazykoznanija, Mosk. gos. in-t mezhhdunar. otnoshenij ; redkol.: E. M. Vol'f, T. Z. Cherdanceva (otv. red.) [i dr.]. – M., 1987. – S. 40–49.
5. *Fedorova, L. N.* Kategoriya retrospekcii v hudozhestvennom tekste: na materiale anglijskogo yazyka : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / L. N. Fedorova ; Mosk. gos. ped. in-t inostr. yaz. – M., 1982. – 21 s.
6. *Bondarko, A. V.* Vid i vremya russkogo glagola (znachenie i upotreblenie): posobie dlya studentov / A. V. Bondarko. – M. : Prosveshchenie, 1971. – 239 s.
7. *Gulyga, E. V.* Grammatiko-leksicheskie polya v sovremennom nemeckom yazyke / E. V. Gulyga, E. I. Shendel's. – M. : Prosveshchenie, 1969. – 184 s.
8. *Zolotova, G. A.* Kommunikativnaya grammatika russkogo yazyka / G. A. Zolotova, N. K. Onipenko, M. Yu. Sidorova. – M. : Filol. fak. Mosk. gos. un-ta, 1998. – 524 s.
9. *Nikolina, N. A.* Filologicheskij analiz teksta : ucheb. posobie / N. A. Nikolina. – M. : Akademiya, 2003. – 254 s.
10. *Turaeva, Z. Ya.* Lingvistika teksta: tekst: struktura i semantika : ucheb. posobie / Z. Ya. Turaeva. – M. : Prosveshchenie, 1986. – 126 s.
11. *Kuharenko, V. A.* Interpretaciya teksta / V. A. Kuharenko. – 2-e izd., pererab. – M. : Prosveshchenie, 1988. – 188 s.
12. *Antipova, D. D.* Kategorii retrospekcii i prospekcii v nauchnom tekste: na materiale anglijskoj lingvisticheskoj literatury : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / D. D. Antipova ; Mosk. gos. in-t inostr. yaz. – M., 1988. – 23 s.
13. *Davydova, O. V.* Hudozhestvennoe vremya kak sredstvo sozdaniya virtual'noj real'nosti v literaturnom diskurse: na materiale nemeckogo yazyka : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.04 / O. V. Davydova ; Mosk. ped. gos. un-t. – M., 2003. – 19 s.